

KÖNYVESPOLC

KÖTELES PÁL:

Magyarság – európaiság

Az Erdélyi Szövetség megalapítóját és annak hőskorában egyik alelnökét, az 1977-ben Magyarországra települt Koteles Pált elsősorban a magyarság egészéért való aggodása, a hazai és a kisebbségi sorban élő nemzettestek ellenállóképeségének féltő számontartása emeli szellemi életünk legkiválóbbjai közé. Halála után megjelent tanulmánykötete a magyarság legsúlyosabb sorskérdésével, a nemzeti megmaradás esélyeivel foglalkozó írásait tartalmazza. Címe talán kifejezőbb lenne, ha így hangoznék: Európaiság-Magyarság-Balkániság; avagy – mert ez utóbbi kifejezés nem terjedt el – A magyarság Európa és a Balkán között. Erről a konfliktusról szólnak ugyanis a kötet írásai.

A témáról még akkor sem lehetne eleget írni, ha negyven esztendőn át nem kellett volna hallgatnunk róla. Így azonban olyan szüksége van a nemzetnek minden tisztázó gondolatra, mint egy falat kenyérre. „Tapasztalati tény – mondta Koteles egy amerikai magyarok előtt 1984-ben tartott előadásában –, hogy a rossz oktatás miatt az államalkotó magyarság nagy részének gyatra a nemzetudata, a társadalom nagy részének hiányzik a készenléti állapota. Hiányzik az önbecsülése, amire minden nemzetnek égető szüksége van. (...) hogy amennyiben a történelem földjára a leckét – és ki garantálhatja, hogy nem adja föl –, akkor a társadalom önfeláldozást tanúsítva cselekedjen.” Talán maga sem gondolta volna, hogy aggodó látomása ilyen hamar valóra válik és a nemzet ilyen rosszul vizsgázik. „Nemzeti méltóságunkat – írja másutt – csak történelmi tudatunk helyrebillentésével érhetjük el, azzal, ha újra-rajzolódna európai erényeink körvona-

lai, ha a valóságnak megfelelően tanítják a felnövekedő nemzedékeknek, hogy milyen volt a kapcsolatunk a történelmi Magyarország nemzeti kisebbségeivel.”

Koteles könyve ezt a valóságismeretre alapozott identitás-újjaépítést szolgálja. Ami különösen fontos most, amikor szorosabbra akarjuk fűzni kapcsolatainkat Európa európainak tekinthető részével. Éspedig elsősorban nem azért, mert ez az Európa egészséges, különböző előjelű torzulásoktól – nagyzási mániák, kisebbségi szorongások – mentes nemzetek közeledését és csatlakozását várja, hanem éppen fordítva: csak ép és egészséges nemzettudattal vonhatjuk szorosabbra Európa nyugatabbra eső részével kapcsolatunkat további identitásvesztés elkerülésével, annak veszélye nélkül, hogy az európai közösség másod-, vagy harmadrendű polgárai leszünk.

Koteles Pált – természetesen – elsősorban az Erdélyben, és általában a kisebbségben élő magyarság sorskérdései érdeklik. Arra keresi a választ, hogy a magyarságot más népekkel való kapcsolataiban történelme során milyen *európainak* tekinthető jegyek jellemezték. Meglepődve kell tapasztalunk, hogy e tekintetben Magyarország évszázadokon keresztül egyáltalában nem igazodott az akkori európai normákhoz. A szerző Szekfű Gyulát idézi: „A magyarság újonnan foglalt hazájában az autonómiák létesítésével bizonyította türelmes voltát, mely ősidők óta, a nagy keleti pusztaságok emlékeként élt benne, s amelynek középkori kivirágzását az autonómiák egész rendszerében új keresztény hitének parancsai is elősegítették.” „Vagyis – folytatja – egy pogánykori, a magyarság magatartásában szervesen beépült emberi-politikai magatartás maradéktalanul azonosulhatott a keresztény életelvekkel.” A történelem arra tanít, hogy a középkori Európában, majd később is,

elsősorban mi tartottuk magunkat az országban élő más nyelvű népekkel való bánásmód tekintetében a keresztény elvekhez. Külön tanulmányt lehetne – és kellene – írni arról, hogy miközben mi külön önkormányzatot adtunk az Erdélybe, Felvidékre telepített németeknek, az Alföldre befogadott jászoknak, kunoknak, valamint a románok telepítéssel megszervezett közösségeinek (Székes), ahol saját szervezeteikben, vezetőikkel a legteljesebb politikai, területi és részben gazdasági autonómiát élvezték, adókedvezményeket kaptak – és ez az állapot egészen a magyar állam integritásának később egyre súlyosbodó válságáig megmaradt –, addig milyen kegyetlen módszerekkel olvasztották be az európai országok „államalkotó” népei kisebbségeiket. Találón írja Ortega, hogy Európában az államok nem azért lettek egynyelvűek, mert egynyelvű népek alakítottak országot, hanem mert egy fennálló állami keret egyik vagy másik nép politikai hegemoniája egynyelvűvé tett. Ezzel szemben – mint Szegfű Gyula írja – „a magyar állam sem fizikailag nem nyomta el nemzetiségeit, mint az angolok, sem gazdaságilag, mint a poroszok s később a csehek, sem nyelvileg, mint a franciák, belgák.” Köteles Pál hosszasan sorolja a magyarság nemzetiségi toleranciájának egész Európában kirívó történelmi példáit, a rutén és román nyelvű szertartás megszervezését, az első román nyelvű könyvek erdélyi kiadását, szláv és román anyanyelvű papok külföldi taníttatását.

Az időbeli párhuzamok igen tanulságosak. A XVI. században Anglia központosított államhatalmának teljes erejével az írek beolvasztására törekedett, minden ír tartozott borotválni bajuszát, levetni ír köpenyét és ruházatát, angolul beszélni s gyermekeit angolul taníttatni. Hasonló eszközöket alkalmaztak később a walesiek és a skótok ellen is. Nálunk 1581-ben adta ki Geszti Ferenc dévai főkapitány az első román nyelvű bibliafordítást, János Zsigmond pedig 1567-ben rendeletileg kötelezte a román papokat, hogy „az istentiszteletet oláh nyelven tartsák.” A

XVII. század elején I. Rákóczi György az általa kinevezett ortodox püspök kötelességévé tette, hogy „a szegény oláhságnak a maguk született anyanyelvén prédikáljon.”

És így tovább, egészen a múlt század végéig. Miközben 1868-ban (XXXVIII. tc.) és 1879-ben (XVII. tc.) Magyarországon bátorralan lépések történtek arra vonatkozóan, hogy a nemzetiségi iskolákban a magyar nyelvet is oktassák, Európában az államalkotó nemzetek a döntő rohamra készülődtek a nemzetiségek ellen. A XIX. század derekán Belgiumban hivatalossá teszik a francia nyelvet, s „ezáltal kétmillió ember fölött olyan nyelven uralkodnak, parancsolnak és bíraskodnak, amelynek egy szavát sem értik, vagy minden percben félreértik.” (Oethet). Schleswig-Holsteinben 1888-ban 160 ezer dántól tagadják meg a németek, hogy gyermekeiket anyanyelvükön oktassák. 1872-ben Bismark eltiltja a lengyel iskolákból a lengyel nyelvet, 1880-ban törvényt hoznak arra, hogy az iskolában – szünetben is – bretonul beszélő gyermeket szigorúan büntetik. 1871-ben az ismét Németországhoz került, de már elfranciásodott Elzász-Lotharingiában betiltják a francia nyelv használatát. Az 1868. 44.§-ban Magyarország minden állampolgárának megadja a lehetőséget arra, hogy hivatalos érintkezésben a saját anyanyelvét használja.

Ezeket az itt néhány adattal jelzett folyamatokat mindnyájunknak ismernünk kellene, hogy merő tudatlanságból ne szajkózzák felelős emberek is ellenségeink rágalmait. Ha a magyarság és az európaiság összefüggésében vizsgáljuk a nemzetiségi politika kérdését, akkor nyugodt lélekkel kimondhatjuk, hogy az úgynevezett Európa nehezen és csak a XX. század végére nőtt fel ahhoz a toleranciához, amit akár a középkori, akár a XIX. századi Magyarország, akár az Erdélyi Fejedelemség – nemcsak deklarált, de – alkalmazott is.

Köteles Pálnak minden oka megvan tehát arra, hogy Erdély és az ott élő népek sorsát tekintve mélységes tragédiának tekintse a háromnegyed évszázaddal ezelőtt rákényszerített békediktátumot, a-

mely „fölszaggatta Erdély történelmi gyökereit”, és egyre inkább közelítette a Balkánhoz, az ortodoxiában gyökerező „misztikus nacionalizmushoz”, amelynek fő jellemzője az önzésre alapozott türelmetlenség. Köteles Hanák Pétert idézi, miszerint Erdély „Közép-Európa vég- és védőváraként szervesen fejlődött önmagává mindaddig, amíg ki nem szakították természetes közegéből, és az önrendelkezési jog egyoldalú értelmezésével nem illesztették olyan struktúrába, amely szellemiségétől és politikai lehetőségeitől egyaránt idegen.”

Köteles Pál fontos felismerése, hogy a Kárpát medencei, vagy a Kelet-Közép-európai nemzetiségi helyzet konszolidálásának egyik fő akadály, hogy az itt élő népek nemzetté válása – eltérő történelmi sorsuk miatt – többévszázados fáziseltolódásban van. Szomszédaink hivatalos történelemmé deklarált eredetmondái nemcsak a frissen szerzett területekhez való jogosultságukat hivatottak önmaguk előtt is igazolni, de élénken emlékezhetnek a magyarság múlt századi, romantikus történelmének gondolkodására. Köteles ezt a jelenséget a románság esetében „a nemzetté válás befejezetlenségeként” fogalmazza meg, ami „súlyos teherként nehezedett a mesterségesen megnövekedett román állam polgárainak mindennapjaira.” Részben ezzel függ össze a szerzőnek az a felismerése is, hogy a román és a csehszlovák politikát a szerencsétlen békeszerződés óta szinte teljes mértékben az igazságtételtől való rettegés befolyásolja, sőt irányítja.

Mindezek a körülmények erőteljesen közrejátszottak abban, hogy mindezideig zátonyra futott minden olyan próbálkozás, amire a románság és a magyarság közötti megbékélés, vagy akár csak érdemi párbeszéd érdekében került sor. Külön tanulmányt szentel az úgynevezett Váradi hídverésnek, amelyre az 1930-as években került sor, s magyar és román értelmiségiek nyilatkoztak a megegyezés lehetőségeiről és esélyeiről. Értekezik a szerző „Százas Intézőbizottság” naivságáról vagy talán felelőtlenségéről, akiket Groza rá tudott venni arra, hogy az erdélyi

magyarság nevében ismerjék el a románok történelmi jogát Erdélyre. Rendkívül érdekesek Petru Groza megtévesztő politikai manővereiről írottak, miközben fölveti a kérdést: vajon Groza őszintén hitt-e a román-magyar megbékélés lehetőségeiben? A szomorú az, hogy a lényeg és az eredményt tekintve ez a kérdés teljesen közömbös. Román politikus ugyanis – még ha akad is köztük a XX. századi Európa toleranciájával gondolkodó – e téren óhatatlanul szembetalálja magát saját népe hangadó közvéleményével. Még Victor Eftimiu író is csak odáig mert elmenni a Váradi hídverés során 1935-ben, hogy kijelentette: „A román-magyar kulturális együttműködés feltétlenül szükséges, még akkor is, ha lehetetlen volna.” Ez a kijelentés – vagy inkább szójáték – jelzi a másik fél kapcsolatteremtő készségének korlátait. Ezért teljesen elméleti jelentőségű a kérdés: hitt-e Groza őszintén a két nép megbékélésének lehetőségében, vagy csak ámitotta a világot? Hiszen – mint Köteles írja – Grozának mindenekelőtt nem „a kétmillió magyarssággal kellett számolnia”, hanem „főleg a nagy többséget jelentő románság politikai meggyőződésére, a hagyományos misztikus népi ortodox nacionalizmusra, amelynek döntő eleme az általános idegengyűlölet, s abban is a leg-erősebb a magyarellenesség.”

E kiragadott és az ehhez kapcsolódó jelenségeket taglalva Köteles eljut arra a megállapításra, hogy Erdély – nyilvánvalóan a térség más, feszültségekkel terhelt régiója – már régen nem magyar-román (-szlovák, -szerb stb.) kérdés, hanem európai, megoldása pedig európai érdek. Nem véletlen, hogy a kötet végén közölt interjúban a Newsweek 1990. november 26-i írására hivatkozik, mely szerint „Erdély nem a magyarok miatt marad tűzfészek, hanem a románok miatt válik azzá.” Nagy kérdés, hogy Európa, a maga felemás hagyományú nemzetiségi politikájával mennyire lesz képes érvényesíteni befolyását. (Magvető, 1993.)

Halász Péter

Vas megye honismereti kiadványairól

A viszonylag szűkre szabott terjedelem, a téma sokrétűsége sajnos nem teszi lehetővé a vasi honismereti kiadványok teljesére törekvő bemutatását. (Ez magyarázat a válogatásra is, amely számtalan hibalehetőséget rejt, netán neheztelést is vonhat maga után).

A megjelent város – és községmonográfiák, úgy vélem átmenetet jelentenek a tudományos igényű feldolgozás és a honismereti jelleg között. A várostörténetek közül néhány nem tartozik a honismeret körébe, de serkentőleg hatottak más települések múltjának kutatásához. Jelentőségüket ezért is igen nagyra értékeljük. Ugyanez érvényes az ún. megyei monográfiákra is.¹

A krónikákról

A helyi honismereti törekvések – Bél Mátyás, Nemes-Népi Zakál Görgy, Fényes

Elek stb. megyénkre vonatkozó munkásságán kívül – a kiegyezést követő években jelentkeztek. A Századokban megjelent: Felszólítás községi évkönyvek ügyében című írásra a helyi sajtó viszonylag hamar reagált, Községi évkönyvek címmel közzétett felhívásában.² Hangsúlyozta a helyi évkönyvek – krónikák – megkezdésének fontosságát, tanácsokkal szolgált az események egyidejű lejegyzéséhez, sőt azt ajánlotta: a helyi jegyzők legyenek a krónikaírók! Sajnos sem a dualizmus korából, sem a két világháború közötti időből – egyelőre – nem rendelkezünk adatokkal e felhívás eredményét illetően.

1945 után – különösen a hetvenes évektől – élénkült valamelyest a községi krónikaírás. A krónika és a helytörténet közötti szakmai különbségek helyi tisztázatlansága miatt a krónikák formailag és tartalmilag is inkább történetekké váltak. Sajnos, többnyire az utóbbiak szakmai jellegzetességei nélkül. A felszabadulási évfordulók adták az alkalmat a krónikaírásra, s ez politikailag rányomta bélyegét az elkészült munkákra. Szerencsére néhány egészen kiváló, hiteles és valódi krónika is készült. Az egyébként jogos kifogások ellenére szinte minden krónika hasznos, hiszen a főbb történéseket rögzítették, hírt adtak a politikai, gazdasági kulturális és sportélet kiemelkedő eseményeiről. Kezdetlegességük, politikai egyoldalúságuk ellenére sem szabad ezeket lekicsinyelni, eldobni, mert kritikával feldolgozva hasznosíthatók a falumonográfiák megírásánál.

Falumonográfiák, honismereti kiadványok

A községi krónikák írásával kapcsolatos mozgalom – 1945 előtt – kevés eredménnyel járt. A helyi, községi monográfiák írásáról, megjelentetéséről viszont vannak adataink. Feltehetően számos vasi „írásudó” megismerte a Századokban megjelent Helyi monográfiák című cikket,

¹ E művekről itt adunk könyvészeti leírásokat: *Schönwisner, Stephan*: Antiquitatum et historiae Sabariensis... Pest, 1791. 384 old. – *Chernel Kálmán*: Kőszeg szlabadlkirályiül város jelene és múltja. 1-2. kötet. Szhely., 1877-1878 – *Kunc Adolf – Kárpáti Kelemen*: Szombathely-Savaria rendleztett tanácsú város monographiaja. 1-2. kötet. Szhely., 1880-1894. – *Farkas Sándor*: Csepreg mezőváros története. Bp. 1887. 504 old. – *Porkoláb István*: Celldömölk Kismáriacell szabadalmas mezőváros története. Celld., 1927. 188 old. – *Szeibert János*: Sárvár monográfiája. Szhely., 1926. 86 old. – Sárvár monográfiája. (szerk. *Horváth Ferenc*) Szhely., 1978. 787 old. Szentgotthárd. Helytörténeti, művelődéstörténeti, helyismereti tanulmányok. (szerk. *Kuntár Lajos, Szabó László*) Szhely., 1981. 771 old. – Kőszeg ostromának emlékezte. Vál szerk. bev. jegyz.: *Bariska István* Bp. 1982. 278 old. – *Iványi Béla*: A középkori Vasvár. Vasvár., 1992. 135 old. – Vasvármegye. Bp. 1898. 622. old. Magyarország vármegyei és városai) – Vas megye. Helytörténeti tanulmányok. Szerk. *Horváth Ferenc*. Szhely., 1958. 386 old.

² Századok, 1868. 3. füz. 205-209 old, valamint: Vas megyei Lapok, 1870. jan. 9. 1-2. old.

amely a XIX. század vége felé ösztönzést adhatott a nagyobb települések történetének megírásához.³

A két világháború között az Iskolán Kívüli Népművelési Bizottság szorgalmazta a megye, s különösen a falvak történetének kutatását. Az első honismereti kiadvány *Dezső Lipót: Az én szülőföldem*. Két szentgotthárdi fiú barangolása Vas megyében című munkája. (Szhely., 1930. 147 old. 44 t.) Rövidesen 1932-ben és 1933-ban újra kiadták. Az olvasmányos stílusban megírt kötetet a népiskolai tanulók számára jelentették meg. Az első falutörténet *Németh Jenő: Bucusi község rövid története*. Települési, történelmi, néprajzi, vallásügyi szempontok figyelembe vételével. (Szhely., 1936. 49 old.) Alcíme jelöli tartalmát is, amely pontos, hiteles. Nagyobb térséget, járást mutatott be a máig igen fontos, forrásként is szolgáló példászerű munka: *Vakarcs Kálmán: A szentgotthárd-muraszombati járás ismertetése*. (Szhely., 1941? 251 old.) Még egy elismerésre méltó, hiteles kötet kívánkozik ide *Babos Lajos: A sárvarvidéki körjegyzőség története*. (Csénye. Kissitke, Nagysitke és Rábasömjén községek monográfiája. Szhely., 1943. 288 old.)

Az 1960-as évektől kezdődően, a honismereti mozgalom fellendülésének időszakában a szakkörökben, az egyéni kutatók által végzett munka eredményeképpen megszülettek a falvak történetét feldolgozó írások. Ezek nagyobb része kéziratban maradt, de jó néhány község lehetőséget nyújtott a kéziratok megjelenítéséhez is. Az első ilyen kötet *Pintér Mária [Keresztúri Józsefnél]: Szentpéterfa monográfiája*. (Szhely., 1969. 95 old.) Bár tapasztalatok, s korabeli előzmények nélkül készült, úttörő jellegű, fontos vállalkozás volt.

A felszabadulási pályázatok és akciók éveinek (1970, 1975) jegyében, politikai és társadalmi támogatással jelent meg néhány kötet. Szép küllemű, igényes szöve-

gezésű a *Vasi negyedszázad*. 1945-1970. Összeáll. *Bertalan Lajos*. (Szhely., 1970. 146 old.). A 25. évforduló kiadványainál látszik, hogy a krónika, a történet és a monográfia megjelölés néhány esetben nem a tényleges tartalmat, műfajt jeleníti meg. Pl. *Falukrónika*. Torony, Dozmat, Sé. Szerk. *Léránth István* (Torony, 1970. 22 old.). Adatokkal is szolgáló rövid összefoglalás. A következő kötetek már több gazdasági, politikai, kulturális eseményről, s az adott járások történetéről adnak számot: *Huszonöt év a körmendi járásban*. (Körmend., 1970. 79 old.). Összeáll. *Koóri Ernő, Szupper Mihály – A szombathelyi járás negyedszázados fejlődésének (1945-1970) rövid krónikája*. Szerk. *Dávid József* (Szhely., 1970. 90 old.). *Kemenesalja 30 éve. (1945-1975)* Szerk. *Dala József* (Celd., 1975. 70 old.).

Bár nem „évfordulós” kiadvány *Csiszár Károly: Az Őrség földje és népének élete*. (Bp., 1973. 81 old.) de tartalmánál, honismereti jellegénél fogva e kötetek sorába tartozik. Ugyanez vonatkozik a *Vas megye helytörténeti olvasókönyve (374-1971)* című alkotásra is. Összeáll. *Horváth Ferenc, Kiss Mária* (Szhely., 1975. 326 old.). Átdolgozott, bővített kiadása időszzerű lenne.

Az 1970-es évek második felétől egyre több monográfia, intézmény, illetve tsz-történet stb. jelent meg.⁴ Először egy újra-indított sorozatot mutatunk be, amely az 1942. nyarán napvilágot látott, s országosan is jegyzett Körmendi Füzetek folytatása. 1976-ban Vizi László indította el az új Körmendi Füzetek sorozatot, amely Körmend bibliográfiája kötetel nyitott, s 1993-ban a

⁴ Pl. *Horváth Sándor*: Bajánsényei Kerkamenti Mezőgazdasági Termelőszövetkezet története. Bajánsénye-Vép, 1984. 249 old. Uő. A Szombathelyi Kertész Mezőgazdasági Termelőszövetkezet negyedszázada. (1961-1985) Szhely., 1987. 303 old. – *Zágorhidi-Czigány Csaba*: Az osztkői szőlőhegy pincéi. Szhely., 1989. 117 old. – *B. Dornier Mária – Szilágy József*: A Szombathelyi Tűzoltóság múltja és jelene. Szhely., 1992. 192 old.

³ *Nagy Iván*: Helyi monográfiák. Századok, 1870. 2. füz. 89-96 old. – Továbbá: ld. 1. sz. jegyzetet.

12. számnál tart. Címe: Körmenyi egyház-
községe és hitközség története.

A községi monográfiák sorozata *Keresztúriné Pintér Mária: Adalékok Felsőcsatár történetéhez.* (Szhely., 1978. 140 old.) című művével folytatódott. A mű több információval szolgál, mint azt a címe sejteti. Ugyanő készítette a *Döröske monográfiája* című kötetet is. (Szhely., 1987. 109 old.). Külön is fel kell hívni a figyelmet a következő két műre, mert a falutörténet kívánalmainak maradéktalanul megfelelnek, igényes, megbízható tartalmú munkák. *Balogh János: Az Őrség kapujában.* Felsőmarác története. (Monográfia. Bp. 1981., 196 old.) valamint *Gulner László: Kőszegfalva története és népszokásai.* (Kőszeg., 1983. 91 old.). Az előbbi megállapítások érvényesek – szerkezeti zökkenőitől eltekintve – *Bíró László: Egyházasrádóc krónikája.* (Falutörténet. Egyházasrádóc., 1988. 219 old.) című művére is.

Sajátos hangulatot árasztanak azok a munkák, amelyeket lelkesek készítettek. Különösen *Mesterházy Sándor* nevét és kötetét kell kiemelni, mivel a pontosság, a mindenre kiterjedő figyelem mellett igen élvezetes könyveinek nyelvezete is. *Két Vas megyei falu: Ostffyasszonyfa és Csönge.* (Ostffyasszonyfa., 1987. 149 old.), valamint másik műve: *Kemenes-mihályfa, Kemenessőnjén, Sömjénmihályfa múltjából.* (Bp., 1991. 103 old.). A másik alkotó *Pataky László.* Műve: *Az Őrség múltja a Kercaszomori Református Egyházközség történetének tükrében.* (Óriszentpéter., 1990. 202 old.).

Tiszteletet érdemlő, hiteles, szakszerű és olvasható munka *P. Kovács Imre: Hosszúpereszteg kilenc évszázada.* Történeti és néprajzi visszatekintés. (Szhely., 1991. 262 old.) című kötet. Ugyanez mondható el *Kuntár Lajos: Hármaskönyv Csörötnekről* című művéről (Szhely., 1991. 240 old.). Szerkezete, feldolgozási módja teljesen újszerű, előzmény nélküli ebben a műfajban. – Hiteles és igen érdekes részletekkel szolgál *Lökkös Antal: Góri krónika* című kötet (Szhely., 1992. 84 old.). – *Lovass Miklós: Olad 1000 éves*

története. (Szhely., 1993. 287 old.) című munkája rendkívül adatgazdag, lelkiismeretes kutatást mutat. Kár, hogy szerkezeti-
leg nem eléggé összefogott. – Sárvár történelmének évszázadait mutatja be a *Sárvári helytörténeti olvasókönyv.* Összeállította *Naszádó István* (Sárvár., 1993. 84 old.).

A Honismereti Egyesület és a Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ megszervezte a *Vasi honismereti kiskönyvtár* sorozatot. Első köteteként *Kövér István: Vasutassztrájkok a Szombathelyi Igazgatóság területén. (1899-1993)* című munkáját jelentette meg. (Szhely., 1994. 65 old.). A sorozat második kötetét *Az arany rózsafa.* Vasi népmesék című alkotás, amely *Kuntár Lajos* feldolgozásában készült (Szhely., 1994. 118 old.). A könyv először 1957-ben került az olvasókhoz, ez a 3. (hasonmás) kiadása.

Két nemzetiségi munkáról is szólunk. *Kozar-Mukič, Marija-Mukicsné Kozár Mária: Slovensko Porabje – Szlovénvidék* című műve az egyik (Ljubljana-Szhely., 1984. 225 old. Szlovén és magyar nyelven) A feldolgozás a vasi szlovén terület néprajzi topográfiája. – A másik kiadvány *Stipkovits Ferenc: Szlovének a Rába mentén.* Adalékok a rábamenti szlovének történetéhez. (Celld., 1994. 87 old. Magyar és szlovén nyelven)

Jóllehet nem honismereti munkák, de ösztönzést adtak, mintaként és forrásként is szolgáltak a megye *történeti jellegű* tudományos kiadványai, amelyekről a jegyzetben adunk rövid áttekintést.⁵

⁵ Tudományos igényű kiadványaink közül: Vas megye múltjából. Levéltári évkönyv 1-3. Szerk. *Hornáti Ferenc, Kiss Mária* Szhely., 1976-1986. – Vas megyei levéltári füzetek. 1-6. Szerk. *Kiss Mária, Tilcsik György.* Szhely., 1989-1993. – Savaria. A Vas Megyei Múzeumok Értesítője. 1. köt. 1963. – 21/1. köt. 1994. Szerk. *Bándi Gábor, Gráfik Imre...* Szhely., 1963-1994. – A Szombathelyi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei. 1. köt. 1978 9/2. köt. 1991. Szerk. *Papp János, Gutter József.* Szhely., 1978-1991. –

Híradók, időszaki kiadványok

A szakkörök, csoportok, egyesületek stb. – a publikálási lehetőség bővítésére – megpróbálkoztak az ún. híradók szerkesztésével, megjelentetésével is. Elsőként a Sárváron kiadott *Honismereti Híradót* említjük, amely 1970-1975 között, majd 1989-től ismét folyamatosan jelenik meg. Írásai forrásként is használhatók Sárvár – és a volt járás – történetéhez. – A *Kőszeghegyaljától – Hegyhátig*. Honismereti Híradó című kiadvány cikkei a volt szombathelyi és vasvári járás múltjáról szóltak – 1973-1975. között. – A *Répcelaki Híradó* 1973-1975. között jelent meg, Répcelak és környéke településeinek történetéből közölt írásokat. – Megyénk legfontosabb honismereti orgánuma az 1974-ben indult, s ma is élő *Vasi Honismereti Közlemények*. (Mivel e számban másutt részletesen olvashatnak róla, itt csak említjük) – A Csepregi Honismereti Kör *Csepreg* címmel jelentetett meg híradót. Kár, hogy csak 1975-1976-ban, mert többre volt hivatott! – Az *Őrségi Híradó*. A Városszépítő és Honismereti Egyesület kiadványa 1989-től jelenik meg. – A Határmenti Krónika első száma 1994-ben látott napvilágot és Kemestaródfa, Magyar-nádalja, Pinkaminszent és Vasalja községe életéről, múltjáról adott tájékoztatást.

A bibliográfiákról

A szakemberek – így a honismereti kutatók számára is – kiindulási alapot, eligazítást nyújtanak a bibliográfiák. A bibliográfiai tevékenységet megyénkben elsősorban a *könyvtári* szakemberek végzik – folyamatosan.

Elsőként *Szabados M. Rajmunda – Vágó Lajos: Savaria-Szombathely bibliográfiája* (Szhely., 1948. 177 old.) című összeállítást említjük, amely a legrégebb időktől az 1940-es évek elejéig teszi közzé – válogatva – a városra vonatkozó szakirodalmat.

Regős János: A Kőszegi Tanítóképző Intézetől a Szombathelyi Tanárképző Főiskoláig. (1926-1991) Szhely., 1994. 215 old.

A honismereti kutatóknak is igen fontos a helyi sajtó, illetve az abban megjelent írások ismerete. Ehhez nyújtott segítséget az országban is az elsők között elkészült megyei sajtóbibliográfia: *Krajcuszky Gizella – Takács Miklós: Vas megyei hírlapok és folyóiratok bibliográfiája. 1777-1963* (Szhely., 1964. 111 old.) – A *Vas megye irodalma*. Bibliográfia és repertórium 1964-től teszi közzé a Vasi Szemle hasábjain (és különlenyomatban) a megyéről szóló irodalmat – *Takács Miklós, Bánó Zsuzsa, Dalmi Kálmánné és Zsámpárné Szalay Mária* összeállításában. – A *Vasi életrajzi bibliográfiák* című sorozat első füzeté 1974-ben jelent meg, s 1994-ben már a 33. füzetnél tart. Neves vasi születésű valamint kötődésű személyiségek életrajzát, munkásságát és a róluk szóló írásokat tárják fel, így kiváló források is egyben.

A hetvenes évek közepétől már az új városbibliográfiák is megjelentek. – *Körmend bibliográfiája*. Összeállította *Dénes Pálné – Pethő Gyula* (Körmend., 1976. 150 old.) – *Celldőmők irodalma*. (Celld., 1976. 110 old.). Válogatott bibliográfia és repertórium. Összeállította *Bánó Zsuzsa: Kőszeg történetének válogatott bibliográfiája*. Összeállította *Nagy Éva – Prejczer Paula* (Szhely., 1982. 84 old.). – *Szentgothárd történetének bibliográfiája*. (Válogatás. Szerkesztette *Pethő Gyula*. Szhely., 1983. 139 old.). – Elkészült az *Őrség bibliográfiája* is. Összeállította *Köbölkuti Katalin és Nagy Imre* (Szhely., 1983. 211 old.). Sárvárról önálló bibliográfia ugyan nem jelent meg, de a Vasi Szemle 1968. 1. sz. mellékletében közzétette *Krajcuszky Gizella: Sárvár bibliográfiája* című összeállítását. (32 old. Bővített anyaga uo. az 1985. 2. sz. 294-308., 3. sz. 457-464., és a 4. sz. 619-626. lapjain található). Örömmel jelezük, hogy a Szombathelyre vonatkozó új bibliográfia munkálatai befejezéshez közelednek.

Hasznos kezdeményezés volt a *Vasi honismereti kislexikon* összeállítása. 1. része a Vasi Honismereti Közlemények 1985. 1-2. számában illetve különlenyomatban – 1-190 old., 2. része uo. 1990. 1-

2. szám 163-176 old. található. – Hasonló az *Életutak* Sárvári és Sárvár környéki személyek életrajzgyűjteménye című kötet. Szerkesztette *Sulyokné Matóczy Eleonóra*. (Sárvár., 1993. 239 old.). Ismereteink szerint ilyen összeállítást terveznek Körmenten is. A Berzsényi Könyvtár pedig cédulakatalógusban gyűjti az egész megyére vonatkozó, leendő életrajzi lexikon adatait.

A felsorolt kiadványok (történetek, híradók) mellett rengeteg a kéziratban található feldolgozások száma. Ezek a Berzsényi Könyvtárban, a Megyei Levéltárban, a Savaria Múzeumban és a Tanárképző Főiskola Könyvtárában található. A hozzáférhetőség, a hasznosíthatóság érdekében e gyűjtemények anyagából 1985-ben lelőhelykatalógus készült, amely több, mint 1700 honismereti tartalmú kéziratot sorol fel.⁶

Mint láthattuk, Vas megyében is korán kezdődött – és ma is tart – a honismereti és helytörténeti feltárás, publikálás, hála az önzetlen kutatóknak, szakembereknek – és a közgyűjtemények segítő közreműködésének.

Pethő Gyula

Húsz éves

a Vasi Honismereti Közlemények

Bél Mátyásnak, a *Notitia Hungariae...* című könyvsorozat írójának az eltelt két évszázadban sok követője akadt. Neves történészek, írók, statisztikusok az ő példája nyomán segítettek könyvekben, tanulmányokban és cikkekben a hon, vagyis: *a haza jobb megismerését*, ezáltal fokozott szeretetét. A nemes szándékú személyek törekvései az idők folyamán váltakozó sikert hoztak. Voltak különösen eredményes szakaszai például az 1920-1930-as években, amikor a falu, a parasztság helyzetét feltáró falukutató mozgalom, ezeket készített *honismereti munkára*.

A háborút követő években a népművelés keretében szakköri formában folytatódott a tevékenység. Ekkor sokan kulturális szemlék, kiállítások és az egyéb formák hatására vállalkoztak a lakóhelyük múltjának kutatására, a hagyományok gyűjtésére, feldolgozására.

Vas megyében az 1960-ban létrehozott Megyei Népművelési Tanácsadó működése első éveitől foglalkoztatott *honismereti szakreferenst*, aki helyszíni látogatásain és az évenkénti tanfolyamokon igyekezett elősegíteni a népművelők honismereti tevékenységét. A tanácsadó tudatos törekvése eredményeként, 1970-re, amikor a Hazafias Népfront vállalta a honismereti munka összefogását, megyénkben is annyira megnövekedett a szakkörökbe és a különféle művelődési közösségekbe bevontak száma, hogy tevékenységük *mozgalmi jelleget* öltött.

A Népfront megyei honismereti munkabizottsága már 1973-ban megoldandó feladatának tartotta a mozgalom továbbfejlesztése érdekében indítandó, rendszeresen megjelenő *folyóirat kiadását*. A létrehozott hat tagú szerkesztő bizottság nyomban hozzá is látott a közlendő anyag gyűjtéséhez és a megjelentetés anyagi fedezetének előteremtéséhez. Ez utóbbi jelentette a nagyobb feladatot, ezért a különféle pályázatokon díjnyertes írások csak 1974 nyarán kerülhettek nyomdába. Az A/5-ös formátumú, 172 oldalnyi, karton kötésű Vasi Honismereti Közlemények első számát 1974 decemberében vehették kezükbe az olvasók. A rajzos borítója után „kendermagos”-ként emlegetett kiadvány címlapjának verzóján nagybetűkkel hirdeti: „A honismereti mozgalom Vas megyei fóruma”.

A lapalapító szerkesztő bizottságban a múzeumot *Bárdosi János*, a levéltárat *dr. Horváth Ferenc*, a megyei tanácsot *Németh Miklósné*, a megyei könyvtárat *Pethő Gyula*, a megyei művelődési és ifjúsági központot *Sátori Vilmosné és Zsámboki Árpád* képviselte. Ez utóbbi intézmény volt a kiadó, így az igazgatója, Zsámboki Árpád szerepel felelős kiadóként. Vas megyében ugyanis 1974-től az általa veze-

⁶ *Pethő Gyula*: Kéziratok Vas megyéről. Lelelőhelykatalógus. Szhely., 1985. VI., 209 old.

tett intézmény vállalta a honismereti mozgalom szakmai segítségét.

A mára nagykortúságot elért folyóirat Békeköszöntőjében, dr. Horváth Ferenc, a munkabizottság elnöke a lapindítás feladatául ezt hirdette: *„Hazánknak és népünknek olyan mélyreható elemzését és megismerését és az utókorra örökségül hagyását, amely messze túlmutat az általános történeti forrásokon... a föld, a növényzet, az állatvilág kutatása, másrészt a tájban élő ember mélyreható ismerete történeti sorsában, mai küzdelmeiben, alkotásaiban. A táj és az ember örök ketősségének, örök egymáshoz való viszonyának ábrázolása, hogy évezredek folytán kézi munkával, és tervező eszével hogyan formálja, hogyan győzi le a maga hasznára a természet káros erőit, hogy boldogabb életet teremtsen önmagának.”*

Az első számban közlési lehetőséget kapott 15 szerző írásai a következő rovatokba tagolódtak: Műhely, Honismereti adattár, Szakköreink életéből, Pályázat, Irodalmi hagyományok, Vasi események, Évfordulók, Szerkesztői posta. A szerkesztő bizottság ez utóbbiban tudatta: *„A Vasi Honismereti Közlemények mindazoknak hivatott publikációs lehetőséget biztosítani, akik tevékenységükkel kitűnnek, és maradandó értéket hoznak felszínre megynék múltjából. Így közkinccsé válhatnak azok az értékek, amelyek eddig a múzeum vagy a levéltár adattáraiban voltak megtalálhatók.”* A lelőhelyük adta a rovat elnevezését, amelyben a nyilvánosságot kapták.

A *Helyismereti adattárban* két terjedelmes tanulmány:

A hagyományos paraszti gazdálkodás ismeretanyaga és szókinccse Jákon, valamint a Népi ételek, népi építkezések, keresztelők, lakodalom, temetés Rábagyarmaton mellett Nevető fejfák, tréfás sírfeliratok című anyag került.

A *Szakköreink életéből* című rovatban a vidéki gimnáziumok tanulóinak szókinccsani gyűjtőtevékenységéről szóló beszámoló, a *Pályázat* címűben pedig a művelődésothton-történeti pályázati felhívás és módszertani útmutató olvasható.

Az *Irodalmi hagyományaink* rovatban elsőként Weöres Sándorról és Zádor (Stettner) György, írói néven: Fenyéry Gyula, Vasból elszármazott jogi íróról kapunk kiegészítő életrajzi adatokat, illetve ismertetőt.

A *Vasi események, évfordulók*-ban az 1975. I. féléve emlékezésre méltó évfordulói találhatók havi bontásban, a vonatkozó irodalommal együtt.

Bár a *Műhely* elnevezésű rovat következik közvetlenül az élen lévő *Beköszöntő* után, de a benne közzétett „időszerű mozgalmi feladatok”-kal foglalkozó rövid írások inkább beszámoló jellegűek, amelyekhez hasonlók a későbbiekben állandósult Hírek, események rovatban kaptak helyet.

A nagy nekibuzdulással, hosszas előkészítéssel 1974 végén megjelentetett első számot a következő évben még követte a második, a harmadikra azonban várni kellett 1977-ig. Az 1976. évi mellett még az 1982. is kimaradt, de ettől az időtől kezdve folyamatosá vált az évi legalább egy, esetenként két szám megjelentetése.

A honismereti mozgalom megerősödése, gyors fejlődése szükségessé tette a Vasi Honismereti Közlemények szerkesztésének, a lap színvonalának emelését, ami 1984-ben meg is valósult. Ekkor kapott meghívást e sorok írója a szerkesztő bizottságba. A nyomdatechnikai ismeretekkel és nagy szerkesztési gyakorlattal rendelkező szerkesztő új tipografia és tördelés alkalmazásával, tudatos szerkesztői munkával, az őt segítő bizottság valamennyi tagjának aktív közreműködésével, rövid idő alatt olyannyira fejlesztette a Vasi Honismereti Közleményeket, hogy 1985-ben – a vidéken megjelenő honismereti lapok közül elsőként –, *folyóirat engedélyt* kapott. Az évi két számra, hat ív terjedelemben és 600 példányra szóló lapengedély nagyban emelte a kiadvány rangját, ugyanakkor fokozta a szerkesztők felelősségét a rendszeres megjelentetés és a színvonalas munkát illetően. A megyei tanács a kiadás anyagi fedezetét a Vas Megyei Levéltár költségvetésében biztosította, így az 1974-ben bizonytalan lépé-

sekkel induló kiadvány 10 év elteltével határozott járású, állandó rovatú folyóirat-tá vált.

Az indító számban meghirdetett az *ember és az emberi tevékenység ábrázolása* célkitűzés megvalósítása változatos formában történik a folyóiratban. A szülőföld történetének eseményeiről az érte dolgozó neves személyekről való megemlékezés elsősorban az évfordulók alkalmával történik. Ezek az írások mindig a lap élére kerülnek. A történelmi vasi föld gazdag múltja, a híressé vált fiainak sokasága, minden szám részére kínál témákat. A felkérésünkre készülő cikkek, tanulmányok több esetben országos hírű szerzőket kötnek a folyóirathoz.

A *Műhely* rovatban a honismereti tevékenységet végző és segítő intézmények, továbbá az idősebb, érdemesült személyek bemutatásait közöljük. Ez utóbbiak közül az 1984. évi első számban indított *portré-sorozatunkban* 1994 végéig 46 honismereti munkást mutattunk be. Itt kell megemlíteni az erdélyi példa alapján készített honismereti lexikonukat. Az 1985. évi 1-2. számunkban közzétett *Vasi Honismereti Kíslexikon* 1.-ben 284, az öt év múltán megjelenő második összeállításban további 35, tehát összesen 319 tevékeny honismereti munkát végzőt örökítettünk meg fényképpel, életrajzzal, publikációi és kéziratái felsorolásával.

Az *Adattárat* a bemutatott személyek írásaival indítjuk. Mivel a bemutatásokat gondosan előkészítjük – jó előre megállapodunk a bemutatást végző személyében és az ismertettét által közölt írás témájában, a portrékat általában új alkotások egészítik ki. A folyóirat gerincét ez a rovat képezi, tehát a legterjedelmesebb és témáiban változatos. A hajdan volt várak, kastélyok ismertetései, a fontos történeti források fordításai, a köztörténeti, a néprajzi, a művészeti, az irodalmi, a nyelvészeti, valamint az egyéb témájú írások időrendiségben követik egymást. A téma-változatossággal minél több olvasó érdeklődését kívánjuk felkelteni és kielégíteni. A művelődési intézmények tudományos munkatársai mellett gyakran kérünk fel

megyén kívüli, esetenként fővárosi szerzőket egy-egy téma kidolgozására. A különféle pályázatokon díjnyertes írások közül is válogatunk időnként, így kezdőket, köztük tanulókat is közlési lehetőséghez juttatunk.

A honismereti mozgalom munkásai többségének életkora szinte állandósítja az *In memoriam* rovatot. Sajnos, esetenként nem is egy barátunkról veszünk e rovatban méltó búcsút.

A *Könyvespolc*-ban igyekszünk hű képet adni a vasi honismereti irodalomról. Mivel az elég bő termésű, elsősorban a jelentősebbeket szedjük csokorba, közlünk, számonként 3-4 vasi könyvről ismertetőt.

A *Hírek, események* rovatban a honismereti mozgalmi élet tükröződik sűrítetten és havi bontásban.

Az utolsó oldalon a szerzők nevét, beosztását és munkahelyét találja az olvasó. A tartalomjegyzéket, német és szlovén fordításban is, a folyóiratot kézbevevők jobb tájékoztatása érdekében, a 2-4. oldalakon közöljük.

Abban a kivételes helyzetben vagyunk, hogy a 20 évi tevékenységünknek hiteles bizonyosságát is az érdeklődők kezébe adhatjuk. Folyóiratunk felnötte válásával egy időben látott ugyanis napvilágot *T. Pásztor Ágnes* könyvtárigazgató szakszerű összeállításában a *Vasi Honismereti Közlemények Repertórium* című kiadványunk. A 88 oldal terjedelmű, majdnem félezer tételt tartalmazó munka gazdag név-, tárgy-, és földrajzi mutatói népes szerzői gárdáról, Vas megye szinte valamennyi településén folyó honismereti munka eredményességéről, magas színvonaláról adnak bizonyosságot. Biztosak vagyunk abban, hogy e kiadványunk fontos eszköze, segítője és továbbfejlesztője lesz a helytörténeti kutatásoknak, az eredményes honismereti munkának.

Folyóiratunk fenntartója, a *Vas Megyei Önkormányzat* azzal fejezte ki elismerését a végzett munkákat illetően, hogy a harmadik évtizedünket az eddigi felévi helyett *negyedévikénti* megjelenéssel kezdhettük. A gyakorisággal járó terjedede-

lembővülés lehetővé teszi számunkra, hogy a jövőben nagyobb hangsúlyt kapjon lapunkban a *helytörténet*. Ez címmódosulással is kifejeződik: 1995. évi első számtól *Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények* címmel lát napvilágot.

A közlési lehetőségeink megkétszereződése folytán módunk lesz arra, hogy tudatosabban járjunk hozzá a *muravidéki és a burgenlandi magyarság* nemzeti öntudatának erősítéséhez. E szándékunk megvalósítása szükségszerűen átlépteti velünk a megyehatárokat, amit más témáknál is megteszünk.

Fontos feladatunknak tartjuk a *honfoglalás és az államalapítás közelgő évfordulója* méltó megünnepléséhez hozzájárulást. Bár eddig is tettünk kísérleteket az *ifjúság nagyobb mérvű bevonására* a honismereti munkába, ezt az évforduló jegyében nagymértékben a *Vas Megyei Honismereti Egyesülettel* együttműködve, eredményesebbé tesszük. Növeli reményünket, hogy a készülő nemzeti alaptantervben hangsúlyos szerepet kap a honismeret. A Vas Megyei Pedagógiai Intézetrel és minden e téren érintett intézménnyel, közösséggel kapcsolatot teremtve igyekszünk elérni a honismereti munka szélesítését, magasabb szintre emelését, az emberekben a nemzettudat erősítését, az elkövetett történelemhamisítások következményeinek csökkentését.

A Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények a megnövekedett feladatokhoz igazodva 11 főre növelte a szerkesztő bizottsága számát, új szakembereket vonva be a közvetlen munkatársai közé. A szerkesztő elsősorban rajtuk keresztül tartja a kapcsolatot szakterületekkel, intézményekkel, szakírókkal.

Az új szerkesztő bizottság – amelyből ketten az indulás, tehát 20 év óta tagok – összetételében garantálja a folyóirat története újabb szakaszában az eredményes munkát: *dr. Bariska István, Feiszt György, Horváth György, dr. Kiss Gábor, dr. Kőbölkúti Katalin, dr. Kuntár Lajos (szerkesztő), Mayer László (segédszerkesztő), M. Kozár Mária, Pethő Gyula, Tilcsik György, Zsámboki Árpád.* Szemé-

lyük biztosíték arra, hogy a Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények továbbra is töretlenül szolgálja a hon, vagyis: a haza jobb megismerését, a honismereti mozgalmat, segíti az amatőr és a hivatásos helytörténészek munkáját, hogy eredményeikkel bizonyosságát adhassuk Széchenyi István igazának: „Az öntismeret és a körülményismeret minden javulás és javíthatóság legbiztosabb alapja.”

Kuntár Lajos

SEBESTYÉN KÁLMÁN:

Erdély református népoktatása.

1780-1848.

Még a megboldogult Benda Kálmánnal együtt kezdtük minősíteni Sebestyén Kálmán: A Kolozs-kalotai református egyházmegye népoktatásának adattára (XV-XIX. sz.) című kéziratát kandidátusi fokozat elnyeréséhez. Azóta a Püski-kiadó jóvoltából – Erdély református népoktatása 1780-1848 – címmel már kiadvány lett belőle.

A kéziratról az Erdélyi Tükör című kulturális magazinban azzal kezdtem recenziómat, hogy kulturális emlékeink feltárása és kiadványa a hazai művelődéstörténetben mindig nagyjelentőségű esemény volt, ezért a Ráday Gyűjtemény elismerésre méltó szolgálatot végzett Sebestyén Kálmán kéziratának a támogatásával, amely – így első lépésként – az erdélyi népoktatás-történet forrásainak a közkinccsé tételét segítette elő.

Sebestyén Kálmán kötetének egyik legnagyobb értéke az, hogy a kalotaszegi irodalomtörténet *mögött* Erdély szellemi arculata öt századának a történeti adattárát állította össze és mutatta be akár a kisebb, akár pedig a nagyobb haza művelődéstörténete számára. Mindkét rész profitálhat belőle, hisz bemutatta benne a Szerző, hogy milyen mélyek a gyökerei a művelődés tudományának a Kárpátmedencében. Hiszen a kötetben megtalálhatók helynévgyűjteményei Szabó T. Attilának, vagy éppen Kelemen Lajos gyűjteményei az egyházmegye törté-

nelmének alapidokumentációi, népkönyvei – egyben kiegészítő forrásai a hazai népiskolai történetírásunknak is, nemzet-tudathányos korszakunkban pedig nélkülözhetetlen tudományos törekvésünk és kötelezettségünk.

A kötet is igazolja, hogy népiskola-történeti kutatásaink során aligha nélkülözhetjük az egyházvizitációk feljegyzéseit, hiszen ezek az egyházlátogatási jegyzőkönyvek talán a leggazdagabb népiskola-történeti források, noha *statikus keresztmetszetet*, mintsem dinamikus *hosszmetszetet* adnak a számunkra, ám e források mégis az egyházközségek kulturális *röntgenképeit* nyújtják elénk.

Sebestyén Kálmán nagyon sok időt töltött a népiskolák tankönyveivel és módszertani segédkönyveivel. Az iskolákban még a Lancaster ABC falitábláinak a számát is megszámolta. Középlakon 16 táblát számolt össze, Királypetriben pedig 20 darabot. De sok figyelmet szentelt törekvéseiben arra is, hogy hány darab tankönyv volt található az iskolákban.

Jelentős adatokat közölt kötetében a tanulók létszámára vonatkozóan is, az iskolabajjárások ellenőrzésére, az iskolakiegészítő intézmények mutatószámaira, a pedagógusvándorlás mértékére, amely – Erdélyben, vagy az ország közepében – szinte egyenlő nagyságú volt.

Nagy értékű fejezete Sebestyén Kálmán népiskola-történeti kutatásainak az iskolai tankönyvek minősítő teszteléseit, tartalmi elemzéseit. Sorbavette bemutatásait 1.) az ábécés könyveknek és a tanítói módszertanoknak, 2.) a katekizmusoknak és az énekes könyveknek, 3.) az aritmetikai, a históriás könyveknek és gazdasági katekiziseknek, köztük is bemutatva a hazai népoktatás legnépszerűbb tankönyvét: Losonczi Hányoki István *Hármas Kis Tükrét*, amelyet Erdély minden kisiskolájában tanítottak Erdély talán legkorszerűbb népiskolájától: a makfalvi Wesselényi „nemzeti tanodától” a kolozsvári református eklézsia népiskolájáig.

A „lámpás” szerepét betöltő tanítókról – a közművelődés katonáinak nevezve őket – megállapította, hogy azok a társa-

dalmi hierarchia kedvezőtlenül hátrányos helyén voltak találhatóak, még a reformkori megyei honoráciorok közül is a negyvenedik helyen. Ám azt is említette, hogy mindezek ellenére a pályájukra hivatással tekintő személyiségek voltak, munkájukra sohasem kenyérkereseti lehetőségként tekintettek, hanem úgy, mint a hazai felekezeti korlátokon felülemelkedő tanítói hivatásra.

Az értékes kötet szinte dokumentációs *adattárba* kívánczoló záró fejezetében hasznos rövidítések, képek és mellékletek, szójegyzékek, rövidítések foglalnak helyet a nélkülözhetetlen bibliográfiával és az erdélyi tanítók megyénként és falvanként összeállított nagy értékű *adattárával*. Ez az adattár annál inkább megalapozottabb, mivel mögötte a Szerző mindig hivatkozik a levéltári forrásokra, amelyek akár a nagyhirű kollégiumok irattáraiban, vagy az erdélyi nemesi családok, illetve a hajdani megyék és városok levéltáraiban találhatóak. Nagy szerencse, hogy a Szerző láthatta és felhasználhatta Kelemen Lajos és Szabó T. Attila cédulagyűjteményeit a kolozsvári levéltárakban és a székely-oklevéltár köteteiben.

Értekes – bár eléggé válogatott bibliográfia egészíti ki a Szerző kutatásait, amelyben azonban még jóval több regionális neveléstörténeti kiadvány is megemlíthető lehetett volna.

Ezekből a forrásokból derült ki a Szerző, de az olvasó számára is, hogy *Erdély népoktatásának a gyökerei milyen mélyek*. Vestigia terrent! (Püski Kiadó, 1995)

Kanyar József

Az ausztráliai Magyar Múlt

Magyar Múlt – Hungarian Past címmel immáron 1972 óta jelenik meg az ausztráliai Magyar Történelmi Társulat folyóirata (évente két szám, az 1990-es években összevontan). A Társulat elnöke *Földvár György*. Az egyes számok kezdetben 60 majd 80 oldalasak, az összevont számok 100 oldalasak. Az írógéppel készült szö-

veg, az egyszerű illusztrációk, a sokszorosítás jelzi azt, hogy a Társaság pénzügyi lehetőségei szerények. A szöveg azonban minden számban jól olvasható, jól tagolt. Az oldalakra ránézve azonnal látszik, hogy a papírfelülettel a lehetőségek határáig takarékoskodnak. A Társaság központja Sydney, a kiadvány levelezési címe: Magyar Történelmi Társulat (Hungarian Historical Society) Box. 160 P.O. N. S. W. Sutherland, Australia 2232.

Az 1970-es években a társulat céljaként azt jelölték meg, hogy a magyar történelmet, de főleg a magyar és rokon népek őstörténelmét tanulmányozza. Az 1990-es években ez úgy módosult, hogy célja a magyar történelem (annak korai, középkori, újkori szakaszai) tanulmányozása, a régészet, az embertan, történetfilozófia, vallástörténet, segédtudományok, helytörténet, címertan, családfakutatás, nyelvtudomány művelése.

Az, hogy egy történelmi folyóirat több mint két évtizeden keresztül fennmaradjon az emigrációban, nem kis teljesítmény, főleg nem az, ha a távoli Ausztráliáról van szó, ahová bizony még ma is nehezen jut le a magyarországi híranyag, a tudományos sajtó, könyvek, ahol a magyar vonatkozású szakirodalomhoz nem könnyű hozzájutni.

Igaz ugyan, hogy Ausztráliában a magyar származásúak lélekszáma meghaladja a félszázezretet, akik között tíz egyetemi tanárt, megbecsült értelmiségiek (orvos, művész, ügyvéd, politikus stb.) egész sorát találjuk, azonban ez még önmagában kevés egy történettudományi folyóirat tartalommal megtöltéséhez. Nemcsak ausztráliai magyarok, hanem amerikai, s magyarországi szerzők is jócskán szerepelnek az egyes számokban. A magyarországi szerzők írásai jelentős részben átvételek magyarországi folyóiratokból, ami érthető, mert többségük más formában aligha jutna el az ausztráliai magyar olvasóhoz.

Az írások nemcsak magyar, hanem angol nyelven (kivonatban) is megjelennek, illetve vannak angol nyelvű számok is, így az ausztráliai és általában az angol

nyelvterület olvasója is tájékozódhat a magyar történettudomány eredményeiről.

A közölt írások tartalmáért szerzőjük felel, azaz az egyéni nézeteknek a szerkesztőség szabad folyást enged, nem kommentálja, nem azonosul azokkal, de nem is határolja el magát. Viszont biztosítja az olvasók számára a hozzászólás, észrevétel, vita lehetőségét. Az írások utánközlését sem tiltja, csak a forrás megjelölését kéri, s azt, hogy az interpretálás ne okozzon (esetleg rövidítések miatt) értelmezési zavart.

Jelen ismertetés szerzőjének nem áll módjában az eddig megjelent valamennyi (44) szám áttanulmányozása, pontosan tizenkettőt vehetett kézbe az 1979-1994 közötti időszakból, s véleményét ezek alapján alakította ki, amit szükségesnek vél előrebocsátani.

A szerzők köre – emigráns kiadványok szokásos módján – rendkívül tág. Nem csak szaktudósok fóruma, s világos az is, hogy bizonyos politikai platformot képviselők eleve nem közölték írásukat a kiadványban. A szerzők azonban akár amatőrök, akár képzett, „hivatásos” kutatók, a szerkesztőség szigorúan megkívánja tőlük a tudományos apparátust, az adatok lelehelvényének pontos megjelölését, a szigorú jegyzetelést, a felhasznált irodalom jegyzékét. Általában megfigyelhető az igen bő szakirodalmi anyag, amely mind a régi, mind az új, magyar és más nyelveken megjelent műveket, könyveket csakúgy, mint a folyóiratok anyagát tartalmazza. Nem egy esetben igazán imponáló a bibliográfiai apparátus, magyarországi szakfolyóiratoknak is dízére válna. Mindez természetesen nem jelenti még önmagában azt, hogy egy alaposan dokumentált írás a tudományosság mércéjén is magas szintűnek minősül.

Egészében az egyes számok tartalma változatos, a cikkek érdekesek, a címek figyelemre méltók, – mindez a szerkesztés munkáját dicséri.

Sok az őstörténeti írás, amely a magyarság eredetét, rokonait, a korai magyar történelem kérdéseit boncolgatja. Természetes, hogy ezen a nagyon vitatott, ingo-

ványos területen sokféle nézet ütközik, a sumér, a török, a hun rokonság tényét taglaló írásokkal a mai magyarországi szaktudomány jelentős része vitatkozna. De a folyóirat láthatóan nem ragad le az őshaza kutatásánál, vagy a székelykérdésnél, s ezen a téren is többféle nézetnek ad teret.

Jelen ismertetésnek nem lehet feladata, hogy akár tematikusan is ismertesse az eddigi számok tartalmát, még kevésbé az, hogy bibliográfiát adjon, csupán néhány érdekes írást szemelgettünk ki az eddig mintegy négyezer oldalnyi anyagból.

Mándoky Kongur István a kun nyelv magyarországi emlékeiről adott áttekintést (1979. 2. sz.). Az 1981. 2. számban Lipták Pál és Farkas Gyula antropológiai tárgyú közleményei olvashatók, Balás Gábor a székely kérdésről értekezik, Grandpierre K. Endre a Tárih-i Üngürüs c. krónikával foglalkozik. Ismertetik Kiszely István A föld népei sorozatának első kötetét, Domokos Pál Péter könyvét.

Az 1982. 2. számban olvashatjuk Rásonyi László értekezését a bulákok történetéről (blakok Erdélyben) angolul és magyarul. Ebben kimutatja, hogy a blakok nem latin nép, semmi közülük a későbbi románokhoz, hanem török nép. Vértessy György ír ugyanitt a székelyekről. Ismertetik Kazár Lajos fordítását (Kodzsi. Régi történetek feljegyzései). A három és félszáz oldalas kötet a japánok eredetét és korai történetét tárgyaló alapvető forrás magyar fordítását tartalmazza. A kötet a Társulat kiadásában jelent meg. Érdekesség: a Világirodalmi Lexikon címszava a szöveg semmilyen nyelvű (!) kiadásának nem közli bibliográfiai adatait.

Haraszi Endre a kunok (1983. 1. szám) és az avarok (1984. 1. szám) történetének kronológiáját közli. Földváry Gábor megemlékezést közöl a kiváló turkológusról, Rásonyi Lászlóról (1984. 1. szám), részletes bibliográfiával.

Blaskovics József (aki Rásonyi tanítványának számít) török eredetű helynevek (köztük Komárom, Buda, Sáros) magyarázatát adja. (1984/85. 2. szám).

László Gyulával készült interjú átszer-

kesztett változatát közli az 1989. 2. szám. Ugyanitt olvasható egy putnoki (!) II. gimnazista diáklány megyei történelmi versenyen díjat nyert dolgozata Szt. Istvánról. Ugyancsak tőle (Nagy Anikó) közlik másik terjedelmesebb tanulmányát: Az új Magyarország születése, 1700-1750 (1991. 1-2. szám).

Bartha Antal a dákoromán kontinuitás problémáit taglalja (1989. 2. szám). Vass Ferenc a Szent Koronáról értekezik (1990. 1-2. szám). Ugyanitt olvashatunk az Árpád-kori Magyarország szerzeteséről, a sumír-magyar és a hun-magyar rokonságról.

Az 1991. 12. számban Boba Imre a kettős honfoglalásról, Kiszely István az erdélyi magyarságról, Balás Gábor a székelyekről, Földváry Gábor az avar birodalomról értekezik.

Végül az 1994. 1-2. számban a kassai Balassa Zoltán A Felvidék történelmének vázlatát adja, a kecskeméti Henkey Gyula a Kárpát-medence embertani képét tekintti át. Földváry Gábor a fajelmélet és embertan összefüggéseit boncolgatja. Forrai Sándor a magyar rovásírásról közöl áttekintést. Ismertetik Szederkényi Ferenc könyvét a Selyemútról, amely utazásainak és kutatásainak összefoglalása. Adelaideben jelentette meg, mindössze 25 sokszorosított (fénymásolt) példányban.

Reméljük, e rövid ismertetés is ráirányítja a figyelmet az érdekes folyóiraatra, amely bizonyosan könyveszeti ritkaságnak számít a magyarországi könyvtárakban.

Csorba Csaba

A Magyar Művelődési Intézet Évkönyve 1993-1994¹

Első alkalommal jelent meg a Budai Vigadóban székelő *Magyar Művelődési Intézet Évkönyve*, éspedig az 1993-1994-es évre szóló, amelynek célja egyfelől erőgyűjtő próba az 1996-os ötvenéves jubileumra készülő évfordulós kiadvány-

¹Szerkesztette: *Bartók Györgyi és Halász Péter*. Bp. 1994. 352 old.

hoz, másfelől a legutóbbi idők szellemi termésének betakarítása, voltaképpen annak illusztrálása, milyen eredményes elméleti és szervezési munka folyik az intézetben.

Az évkönyv mint afféle elegyes tartalmú, számba vevő és számot adó kiadvány, akkor mutathatja föl a fedőlapjai közé szorított szellemiség valódi arcát, ha nem pusztán a megszületett írások ilyen-olyan szempontból megszerkesztett gyűjteménye, de van benne valami szellemi-logikai vezérfonal, eszmei-gondolati ív, amelyre az összeállítók fölfűzik a tanulmányokat, cikkeket. Nos a „bemutató” almanach éppen ilyen: a rendező elv az általánostól a részletek felé való haladás deduktív útja volt. Az általános – ha tesszik, egyetemes – gondolatot testesíti meg a kötet vezérgondolatát elméleti módon kifejtő értekezés, *Halász Péter* munkája, *A hagyomány jelentősége napjainkban*. A fogalmi tárgyú, terminológiai módszerű dolgozat textusa nem merül ki a definícióalkotás elméleti műveletében, hiszen már témájánál fogva is napjaink szellemi életének és művelődésügyének egyik akut gondjára világít rá. Mindenki számára világos, hogy a művelődést az értékvesztéstől és aránytévesztéstől csak a hagyományokhoz való erős kötődés óvhatja meg. A szerző szerint a hagyomány „egyen és környezete optimális viszonyát” jelenti, azaz a kollektív értékek folyamatos fönntartását. A mai magyarságot számos olyan ellentmondásos, zavarbaejtő szellemi hatás éri, melyek biztos hagyománytudat nélkül szétzilálhatják a nemzeti közösség értékrenden alapuló tájékozódó képességét.

A hagyomány korszerű értelmezésével, tartalmának művelődési aspektusú elemzésével kezdődő évkönyv további írásai – tudományos értekezései, áttekintő tanulmányai, adatközlései – ennek az alapkérdésnek a jegyében születtek. Különálló blokkot képez az évkönyvben az 1992 decemberében megrendezett *Hagyomány az oktatásban* című konferencián elhangzott előadások és hozzászólások megszerkesztett anyaga. Az előadók azokat a

területeket vették számba, ahol a pedagógia gyakorlatában különösen nagy a lehetősége a hagyományéltetésnek, a népi hagyományok módszeres átörökítésének (*Andrásfalvy Bertalan* beszéde), ilyenek például a néprajzi ismeretek oktatása (*Kunt Ernő*), a táncművelés fönntartása (*Pesovár Ernő*), a népi játékok tanítása (*Lázár Katalin*), de idetartozó kérdés a nemzeti kultúra egységes szemlélete (*Péterfy László*) éppen úgy, mint a múlt- és hagyománytudatot építő pedagógus sugárzó személyisége (*Sebő Ferenc*). A közösségi értelmű, a városi fiatalság tudatának formálásában óriási szerepet játszó hagyományápolás alkalma a táncművelés mozgalom, melynek bő két évtizedes múltjáról kronológiai fölépítésű áttekintés számol be (*Halmos Béla* írása). Végülis valamennyi tanulmány arról a szellemi ívről ágazódik el, melynek két pólusa a hagyományfolytonosság és közösségi kerete, legyen az művelődési egyesület (*Harangi László*), a „Röpülj páva” mozgalom (*Kóka Rozália*) vagy a rockzene amatőr művelése (*Berki Tamás*).

A kötet külön értékét jelenti – és szerencsésen példázza a nagy egésztől a részek felé haladás metodikai útját – a kötetzáró blokk: a hazai nemzeti és etnikai kisebbségek művelődési és népi hagyományaival foglalkozó, főként néprajzi tárgyú cikkek sorozata, kezdve a cigányokkal (*Bódi Zsuzsanna*, *Kerékvártó István*), a szlovákokon át (*Lami István*) a méhkeréki románokig (*Hocópán Sándor*).

Hagyomány és közösség – e két önmagában értéket teremtő pólus – eszmei ívére fűződnek föl tehát az évkönyv tanulmányai, s amely fogalmak a magyar művelődésnek is alappilléreit jelentik. E pillérek megerősítésére volna égető szükség, mert csak remélni lehet a kötet motójául választott latin szállóige teljességét: „Fluctuat nec mergitur.”

Mezey László Miklós

Régi vízivilág a Bácskában és Bánátban

Az egykori Délvidék vízivilágának múltját a történész, az író és a szociográfus hivatottságával vizsgáló szerző munkája egyes fejezeteiben mára már elfeledett mérnöki arcok körvonalait egészíti ki újra a jellemző részletek megrajzolásával, másol a vízi munkák világát hozza közel a mai ember számára. Mindezt úgy, hogy a szakmai kérdések útvesztőit biztos érzékkel kerüli el, s nem esik sem a technokratizmus, sem pedig az öncélú környezetvédő gondolkodás csapdájába.

Kalapis Zoltán forráskutatásai során számos kiváló XVIII-XIX. századi torontáli vízmérnök nyomába ered, hogy elporladó emlékükből valamit megmentsen az utókor számára. Egy-egy térkép, tervrajz, vagy jelentős fontos mozaikdarabkák kezében a pályakép felvázolásához. Vanak, akiknél biztosabb alapokról indulhatott. Beszédese József, Katona Antal, Képegy József esetében a szakmai életrajzok már korábban elkészültek (Sárközy Imre, Fodor Ferenc és Károlyi Zsigmond munkáira utalok) mégis az egykori délvidéki újságok híradásai, valamint egyéb levéltári anyagok számos esetben árnyalják a vízmérnöki tudomány csaknem másfél évszázaddal ezelőtti kiválóságairól alkotott képet.

Külön érdeme a könyvnek, hogy behatóan foglalkozik az ármentesítések és belvízrendezések végrehajtásában érdekelték által alakított vízitársulatokkal, amelyek a Délvidék mai földrajzának kialakításában döntő szerepet játszottak. A szerző nyomon követi miként alakultak át a társulatok fokról-fokra, alig néhány évtized alatt tőkés vállalatokká, s az egyszerű paraszti közmunka a jobbágyfelszabadítás után hogyan adta át helyét a bérmunkának, avagy hogyan lett a nincstelen (talán éppen az egykori ártéren gazdálkodó, s a Tisza-szabályozás következtében elszegényedő) parasztból kubikos.

Kalapis Zoltán leírásában megelevened-

dik a XIX. század. Az olvasó a poros, csizmás, szekérenutazó hétköznapi ember bepillantást, ahol nagy gondolatok születtek, de gyakran sárba, pocolyába süllyedtek. Persze nem kell ezen különösebben csodálkozni. A Tisza-szabályozás egy fejlődő ország erőn felüli vállalkozása volt. Nem állt a munkák mögött egy tökéletes agrárgazdaság, hanem ellenkezőleg éppen ezektől a munkáktól várták a mezőgazdasági tőkefelhalmozás megindulását. Így hát nem véletlen, hogy a külföldön bevált öntözések mintájára tervezett Katona-, Képegy- és Türr-féle öntözési vállalkozások hamar lekerültek a napirendről. Talán még Türr István jutott a legtovább. A szerző nyomon kíséri a tábornok grandiózus tervének sorsát, amely az első fontos létesítmény a Ferencz József-csatorna befejeztét (1875) követő esztendőben pecsételődött meg azzal, hogy az öntözés ismeretlen kultúrájától e tájon idegenkedtek a gazdák és birtokosok.

Sikeresebb vállalkozásról ad számot egy másik – eddig kevésbé ismert – történet, amely az écskai halgazdaság immár kinyomozott létesítésétől napjainkig pereg. Amikor a Tisza és mellékfolyóinak halállománya a múlt század vége felé drasztikusan csökkenni kezdett, akkor fordult a figyelem a mesterséges halgazdálkodás felé. Az akkori Magyarország első pontyos tógazdasága a Délvidéken létesült. A fordulatokban gazdag história szociografikus elemekkel összeszöve ad képet a halászok sorsának változásáról is.

A halászok mellett a másik állandóan vízénjáró népség a révések voltak. Az ő világuk keretezi a Tisza-torkolat előtti utolsó jelentős átkelőhelyről, a padéi kompról írottakat. Az 1983-ban született szociográfia még a révések és a víz ereje által hajtott komp életében készült, azóta már ez is a múlté. 1985 óta itt is motoros komp közlekedik. Hogy meddig még, nem lehet tudni. A Bánátot és a Bácskát összekötő tiszai révátkelőhelyek története, forgalmának változása hű tükre a környező régiók életüketeinek.

Mindent összegezve csak örülhetünk annak, hogy Kalapis Zoltán betekintést

engedett az egykori és a mai vízi világba. Meg kell becsülnünk azt a tényt is, hogy a háború sújtotta Jugoszláviában a magyar kulturális kormányzat támogatásával újabb magyar nyelvű könyv jelenhetett meg. (Fórum Könyvkiadó Újvidék-Novisad, 1993. 158 old.)

Fejér László

Híres magyar városok régi képes levelezőlapokon

Kőszeg. A város, amelynek belvárosát „kis ékszerdoboz”-ként emlegetjük, nemzeti örökségünk része. Szerencséjére elkerülték századunk háborús viharai, amelyek olyan sok magyar város képét változtatták meg és eredetiben élvezhetjük csodálatos épületeit, utcácskáit. A régi Kőszegről készült magyar, angol és német nyelvű könyv régi levelezőlapokon mutatja be a várost több gyűjteményből válogatott anyaggal. Ez a gyűjtemény hivatott bemutatni hogyan látták az itt élő polgárok szeretett városukat az 1893-1943 közötti időkben. A rövid történelmi áttekintés után e könyv segítségével ismerhetjük meg a régi Kőszegét, annak lakóit, életét.

A 80 oldalas, kemény fedelű könyv 150 ábrát tartalmaz és 1893-as keltezésű térképpel is ellátta. A könyv a Városkapu Könyvesbolt (Kőszeg) kiadványa, 1994-ben jelent meg.

Szombathely. A város 1993-ban ünnepelte létrejöttének 1950 éves évfordulóját. Ez alkalomból a Képes-levelezőlapgyűjtők Egyesülete nagyszabású kiállítást rendezett a régi Szombathelyet ábrázoló levelezőlapokból. A több ezer darabból álló gyűjteményből válogattuk ki e reprezentatív kiadású, magyar, angol és német nyelvű könyv anyagát. A város történelmének rövid ismertetése után a könyv elkísér bennünket a város múltjába, bemutatja a hajdanvolt épületeket, „uccákat” és tereket, illetve a város életét lakóin keresztül. Így kortörténelmi értékű is az itt bemutatott 141 levelezőlap, amelynek nagy része az 1899-1950 közötti évekből származik.

A levelezőlapok kiadásáról, városképekről az ismertető szövegen kívül mutató szolgál további tájékoztatással. A 80 oldalas, kemény fedelű könyv a Postcard Bt. kiadásában Budapesten jelent meg 1994-ben.

Mindkét könyvet ajánljuk azoknak, akik szeretik e városokat, akik valaha itt éltek és jószívvel gondolnak vissza rá, valamint a jelenkor nemzedékének szülőföldje jobb megismerése érdekében.

Karácsonyi Gréta

Kiskunhalas anno... – Pécs egykor és ma – Kőszeg

Három város, háromféle képválogatás, háromféle szerkesztői szándék – variációk a képes várostörténet témájára anyagban és megoldásban egyaránt. Ami közös bennük: a kötetek 1994-ben jelentek meg városi közreműködéssel és szövegeik német és angol nyelven is olvashatók. Elsősorban a századfordulót keltik életre. Ekkor már volt mire büszkének lenni, a megindult fejlődés láthatóvá vált a városépítésben, polgáriásodásban, a civil élet megnyilvánulásaiban – mindez már fényképezhető is volt! Sajnáljuk ami elpusztult, és mai, újabb kezdeteinkhez mintának vesszük elő. Gyökerek, ahonnan újabb sarjadzást szeretnénk látni.

A *Kiskunhalas anno...c.* kötetben a város képi dokumentációját kapjuk az 1880-1940 közötti évekből korabeli fotókon (ismert és ismeretlen fényképészek munkái) és képeslapokon, melyek néhány kivételtől eltekintve, fénykép után készültek. A kötetet összeállító Szakál Aurél három nagy fejezetbe csoportosította az anyagot: Séta a városban, Események és a Hétköznapok, ünnepnapok címek alatt.

A város külső megjelenítésében eleinte a képeslapok, majd fokozatosan a fényképek dominálnak, így be is lépünk egy-egy iskolába, vendéglátó helyre, vagy a Csipkeházba. A másik két fejezet egyetlen kép kivételével már mind fénykép: tudósítás valamilyen jelentősebb esemény-

ről (ásatás, szobor- és harangavatás, Horthy kormányzó látogatásai stb.) és a várost ezeknél sokkal jobban jellemző hétköznapiokról, vagy a nem állami ünnepeket ábrázoló híres Lakatos Vince munkák. Az egyetlen zavaró körülmény a képalírások tömör tömbje, amit a tördelés, a betűtípusok különbsége sem old. A hosszú szövegmezők ellenére hiányérzetet van az olvasónak, mert nem jut fontos információk birtokába.

A gyomai Kner Nyomda szép munkáját dicsérhetjük e kötet kapcsán is, de a nyomda (?) ördöge két ízben is ránk nevet. Először a külső borító felvétele kapcsán, ahol a városi színház látható, ám ott, a címloldal versója szerint, a városháza képe látható az 1920-as évekből. A másik, látszólag (?) elírás a 49. sz. kép alatt található: „Halasi gyöngyös bokrétások tánca...” – ami, mint tudjuk, a Paulini Béla-féle Gyöngyösbokréta mozgalom egyik eseménye volt.

A közzétett anyag széleskörű gyűjtőmunka eredménye. Magán- és közgyűjteményekből, valamint a halasi Thoma János Múzeum anyagából állt össze, hogy ízelítőt adjon a város történetéből, amit jól egészítenek ki a várostérképek és az irodalom- és lelőhely-jegyzékek.

Pécs városát olyan kötet mutatja be, ami együtt látatja velünk a múltat és a jelent, fekete-fehérben és színesben, több, de meg nem nevezett (valamennyi ismeretlen?) fényképész alkotását és Csonka Károly e kötet számára készített felvételeit. Bevezetőjében B. Horváth Csilla igen jó és hangulatos összeállításban a korabeli lapok Pécsről író szövegeiből válogat, amivel ugyancsak felcsigázza érdeklődésünket, ami aztán az album képi része láttán bizony le is lohad. A fotókat városrészenként, utcánként és épületenként csoportosítja, meghatározottságuk eltérő. A régiek datáltak, megnevezi a látottakat, de szerző nélküliek. Mellettük a mai látvány, minden közlés nélkül. Pedig hányan és biztosan tudják-e azt, hogy például mi az az épület, ami az egykori Vadember szálloda helyén áll? Az utcanevek is változtak, változhattak, és egy ko-

rábbi adat, név esetleges ismétlése ebben az esetben nem ismétlés, hanem információ! Az album képeinek minősége sem egyenletes, gyenge felvételek mindkét korszak képei között vannak. Elrendezésük fantáziátlan, kényszeresség munkál benne, az elmosódott fotótöredékek illusztrációként (?) való alkalmazása pedig nem végiggondolt, esetleges és zavaróan hat. A gyomai Kner Nyomda korrekten kivitelezte a terveket, de az élmény, a hatás és legfőképp a szándékolt történetiség hiányzik a kötetből. Talán a sok bába között volt ez.

Köszeg városalbuma kizárólag képeslapokból válogat 1893-1943-ig. Szándék és megvalósulás, egységes könyvtervi koncepció szempontjából ez a legsikerültebb az itt bemutatottak közül. Bevezetesként rövid, jól összefoglalt várostörténeti vázlatot, és a polgármester üdvözlő sorait olvashatjuk. A grafikai és fénykép eredetű, fekete-fehér vagy színes, máskor színezett lapokat tárgyuk szerint csoportosítva láthatjuk, ami nemcsak egyedi, de összevont szövegeket is lehetővé tesz. Ez azt a pluszt adja információban, amit az eddigieknél nem kaptunk meg. A látható utca, épület, egyéb helyszín megnevezésén kívül történetének fordulópontjait is megadja, elhelyezi esetleg a mában is, és ha van rá lehetőség, a várostérképen feltüntetett helyére is utal. A helyet, a közlés gazdagságára azzal is gyarapította a jó szerkesztő munka, hogy az idegen nyelvű képmagyarázatokat a kötet végén, a képszámok sorrendjében közli.

Az album kitalálóinak, ifj. Giczey Józsefnek és dr. Bariska Istvánnak a leleménye folytán így a képeslapgyűjtemény illusztrált várostörténeté alakult át, a községi élet történetévé. Mert nemcsak városképeket láthatunk, a Kiskunhalasihoz hasonlóan, hanem feltáruznak épületbelsőket is. Az Oulik Géza keltette irodalmi élmény így egészülhet ki az „Iskola a határon” képi élményével is.

Szép kiállítású, kép és szöveg egymást kiegészítő harmóniáját adó kötetet adott ki a községi Városkapu Könyvesbolt és a Siker Kft a város két gyűjteménye – a

könyvtár és múzeum – és több magán-
gyűjtő bázisán. Szerkesztő, szerző, fotós
(*Tygr*) és nyomda (Orient Press Kft. Bp.)
jó együttést alkottak.

A kötet alcíme, netán sorozatcíme, a
*Híres magyar városok régi képes levelező
lapokon* remélhetőleg a folytatást vetíti
előnk, amihez feltehetően jó tapasztalato-
kat nyújtanak az eddig megjelent hasonló
témájú kötetek. A befektetett energiák
eredője közös: Az amatőr és hivatásos
helytörténészek alapot és impulzust adtak
a további munkához, az ismeretek hasz-
nosítására és terjesztésére, értékeink fel-
ismerésére és védelmére, de nem utolsó
sorban gyönyörködtetésünkre.

Dr. Stockné Horváth Mária

Kisalföldi Kalendárium 1995¹

Hagyományt élesztett föl a győri Ha-
zánk Könyvkiadó, amikor a nyolcvanas
évek végén kiadott néhány színvonalas
kalendárium után ez évre újjal örven-
dezettette meg a megye lakóit. Botos Gábor
megyei elnök bevezetője után a hagyomá-
nyos naptári rész következik, amelyben
örömmel fedeztem föl a hónapok –
sokak számára elfeledett – régi elnevezé-
seit (Vízöntő hava, Boldogasszony hava
stb.) és a szentek ünnepeit. A névnapok
felsorolása után Gecsényi Lajos a Műhely
című megyei folyóirat egykori főszerkesz-
tője három vers történetével illusztrálja,

hogy a nyolcvanas évek elején a helyi
bürokrácia miként korlátozta és akadályozta a tudományos és kulturális orgá-
num jobb sorsra érdemes törekvéseit. Hat
érdekes tanulmányt sorakoztat föl a Szü-
lőföldünk rovat, közülük a legérdekesebb
Horváth József Régi győri kalendáriumok
című írása. Hagyományokat, szokásokat,
a paraszti életmódot választotta témájául a
Néprajz fejezet három tanulmánya. Gyer-
mekkori emlékeket ébresztett föl bennem
Balázs Livia Koldusok, kéregetők, ado-
mánygyűjtők a Rábaközben című, néhány
jóízű anekdotát, történetet is tartalmazó
írása.

A kalendárium másik fele évszázados
példákat követve praktikus egészségügyi,
háztartási és kertészeti tanácsokat ad,
nem feledkezik meg a gyűjtögetőkről,
gombázókról sem. Adakozók és segítség-
re szorulóak számára egyaránt hasznos a
Győr-Moson-Sopron megyében működő
humán szolgáltatások és önszolgáltató közös-
ségek felsorolása. A fotókkal és rajzokkal
illusztrált kiadványban a mindennapi
életben is gyakorta szükséges tudnivaló-
kat foglalja össze a megyei rendőrkapi-
tányság részletes tájékoztatója.

Tuba László

¹ Szerk. *Borbély János*. A Győr-Moson-Sopron Megyei Önkormányzat támogatásával kiadta a Hazánk Könyvkiadó. Győr, 1994. 195 old.

A KÖVETKEZŐ SZÁM TARTALÁBÓL

A honismereti szakkörök jelentőségéről – A türjei Szent László falképciklus – A já-
szok eredete és a redemptio – Az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaságról – A kalota-
szegi Magyarbikal – A budai polgári lövészegylet – Eltűnt kávéházak nyomában – Po-
litikai diákperek Bonyhádön – Római villa a senkiföldjén – A kolozsvári Zsidó Színház
– Huszonöt esztendő a Jászkiséri Honismereti Szakkör – Csángó hagyományörzők
Egyházaskozáron – Agrártörténeti kiállítás Csalán – Tájházat avattak Csernakeresztúron.